

ye ve ondan sonra gelen tarikat ulularına, büyük mutasavvıflara, tarikat pîrlerine ve şeyhlerine şah unvanı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 726, 728; İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2895-2896; Ahmedî, *İskendernâme* (haz. İsmail Ünver), Ankara 1983, vr. 66^b; *Fatih Devri Kaynaklarından Düsturnâme-i Enverî: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, bk. İndeks; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'şâ*, VI, 16; IX, 334; XII, 276; XIV, 356; Makrîzî, *es-Sütlük* (Ziyâde), I, 202; II, 416; İdrîs-i Bitlîsî, *Selîmşahnâme* (nşr. Hicabi Kırilangıç), Ankara 2001, s. 87, 99, 105; Şükri-i Bitlîsî, *Selîmşahnâme* (nşr. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, bk. İndeks; C. Zeydân, *Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi* (trc. Zeki Mugâmir), İstanbul 1328, I, 137-138; Cevâd Meşkûr, *Târîh-i İctimâ'î-i İrân der 'Ahd-i Bâstân*, Tahran 1347/1969; a.mlf., "Mağâm-ı Şâh der İrân-ı Bâstân", *Berresîhâ-yi Târîhî*, sy. 1-2, Tahran 1345/1967, s. 19-37; Zebîhullah Safâ, *Âyîn-i Şâhensâhi-yi İrân*, Tahran 1347/1969, s. 27-63; Hüseyin Mir Halefzâde, *Seyri der Târîh-i Şâhensâhi-yi İrân*, Tahran 2535 şş./1975, s. 120-150; V. G. Lukonin, "Political, Social and Administrative Institutions: Taxes and Trade", *CHIr.*, III/2, s. 683-709; Hasan el-Bâsâ, *el-El-kabû'l-İslâmiyye*, Kahire 1409/1989, s. 352-354; Gulâm Hüseyin Sâdîk, *Cünbeshâ-yi Dîni-i İrânî*, Tahran 1375/1997, s. 18; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1998, s. 74; A. Christensen, *İrân der Zamân-ı Sâsâniyân* (trc. Reşîd Yâsemî), Tahran 1377/1999, s. 154-156; A. T. Olmstead, *Târîh-i Şâhensâhi-yi Hahâmenîşî* (trc. Muhammed Mukaddem), Tahran 1383/2005, s. 700-709; Abdülkerim Özeydin, "Büyük Selçuklular'da Unvan ve Lakaplar", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına* (haz. Abdülkerim Özeydin v.dğr.), İstanbul 2008, s. 426-430; V. F. Büchner, "Şah", *IA*, XI, 272, 273; F. C. de Blois, "Shâh", *EP*² (İng.), IX, 190-191; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), IX, 12392-12394.

TUFAN GÜNDÜZ

ŞAH ABDÜLAZİM

(شاه عبد العظيم)

Ebü'l-Kâsım Abdülazîm b. Abdillâh b. Alî b. el-Hasen b. Zeyd b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib (ö. 250/864'ten önce [?])

Hiz. Alî'nin oğlu
Hasan neslinden gelen
torunlarından biri, âlim ve zâhid.

İmamzâde Abdülazîm olarak da anılır. Hayatı hakkında günümüze pek az bilgi ulaşmıştır. Muhtemelen 200 (815) yılından önce Medine'de doğdu. Kaynaklarda dokuzuncu imam Muhammed et-Takî ile oğlu Ali en-Nakî'nin taraftarlarından olduğu nakledilir. Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellâh'ın İmam Ali en-Nakî ile yakınlarının Medine'den ayrılıp Sâmerâ'ya gitmelerine dair 233 (848) yılında verdiği emir gereğince Abdülazîm'in de Ali en-Nakî ile bir-

likte Sâmerâ'ya gittiği tahmin edilmektedir. Şîa ricâiliyle ilgili eserlerde onun Ali en-Nakî'nin mensuplarından olduğu kabul edilirse de on birinci imam Hasan el-Askerî'nin bağlıları arasında yer aldığı da zikredilmektedir (Tûsî, *er-Ricâl*, s. 417, 433). Sâmerâ'da ne kadar kaldığı bilinmeyen Şah Abdülazîm, muhtemelen Abbâsî Halifesi Mu'tez-Billâh zamanında can güvenliğiyle ilgili bazı sebepler dolayısıyla İrân'a kaçtı. Taberistan'da kaldığı bu dönemde gizlenip izini kaybettirmeye çalıştı, daha sonra Rey'e gitti. Çağdaşlarından Ahmed b. Muhammed b. Hâlid el-Berki'ye göre Rey'de bulunduğu süre içinde kimliğini gizlemek zorunda kaldı ve Serbânân'da Sikketülmevâlî adlı semtte bir Şîi'nin evinde oturdu. Burada zamanını öğrenim ve öğretimle, ayrıca süflilere has riyâzette geçirdi. O dönemde küçük bir şehir olan Rey'de kendini gizlemekle birlikte halk arasında tanınmaya başladı. Şah Abdülazîm, küçük bir Şîi toplumunun bulunduğu Rey'de seyyid olarak, İmam Ali en-Nakî'nin dostu, yakını, hadis âlimi ve iyi bir hoca sıfatıyla önemli bir mevki kazanmış olmalıdır. Ali en-Nakî'nin Rey'den kendisini ziyarete gelen bir kişiye, Şah Abdülazîm'e soracağı dinî meselelere onun vereceği cevaplara güvenmesini söylediği nakledilir. Şah Abdülazîm, muhtemelen 250 (864) yılından bir süre önce Rey'de vefat etmiş ve aynı yerde defnedilmiştir.

Şah Abdülazîm'in V. (XI.) yüzyıla kadar kullanılan ve alıntılar yapılan eserleri günümüze intikal etmemiştir. Küleynî, İbn Bâbeveyh el-Kummî (Şeyh Sadûk) ve diğer bazı Şîi hadisçileri, özellikle Muhammed et-Takî ve Ali en-Nakî'den yaptıkları nakillerin râvileri içinde Abdülazîm'e de yer vermişlerdir. Kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *Kitâbü Yevm ve Ieyl* (günü-lük ibadetlere dair bir eserdir), *Rivâyâtü 'Abdil'azîm*, *Huṭabü Emîrî'l-mü'mînîn* (Hz. Ali'nin hutbelerini içeren bir eserdir), *Müsned-i Hazret-i 'Abdul'azîm Hase-nî* (nşr. Utâridî Koçânî, Kum 1382). Şah Abdülazîm'in ölümünden bir asır sonra Rey'de Büveyhîler'in başveziri olan Sâhib b. Abbâd onun nesebi, ilmi ve faziletlerine dair kaleme aldığı *er-Risâle fi ahvâlî 'Abdil'azîm el-Hasenî* adlı eserde tevhid ve adl konusundaki düşüncelerini tasvip ettiğini belirtmiştir. Buna göre Şah Abdülazîm'in bu konulardaki fikirlerinin Şîa ve Mu'tezile'nin görüşleriyle uzlaştığını söylemek mümkündür. İbn Bâbeveyh el-Kummî *Aḥbârü 'Abdil'azîm b. 'Abdillâh el-Hasenî* adlı bir risâle telif etmişse de eser günümüze ulaşmamıştır.

Abdülazîm el-Hasenî'nin İmamzâde olarak da anılan kabri öyle anlaşılıyor ki ölümünden hemen sonra Şîiler tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır. Kabri'nin üzerinde ilk türbe burasını meşhed diye nitelendiren Sâhib b. Abbâd zamanında inşa edilmiştir. Türbeyi Selçuklular'ın Şîi veziri Mecdüddin Berâvestânî el-Kummî tamir ettirmiş ve türbe, I. Şah Tahmasb zamanında büyük ölçüde genişletilerek zengin vakıflarla desteklenmiştir. 1270'te (1854) Kaçar Hükümdarı Nâsirüddin Şah tarafından yaldızlı tezyinat uygulanan türbe zamanla buraya sığınanlara dokunulmayan emin bir yer haline gelmiştir. Türbeyeye sığınanlardan biri de Cemâleddîn-i Efgânî'dir. Paris'te Muhammed Abduh'la birlikte *el-'Urvetü'l-vüskâ* dergisini çıkaran Efgânî, Tahran'a ikinci gelişinde Kaçar Hükümdarı Nâsirüddin Şah'la araları açılmış, hayatından endişe duyunca 1891 yılında buraya sığınarak yedi ay şahla mücadelesini sürdürmüştür. Nihayet şahın emriyle türbeyeye giren askerler, mekânın dokunulmazlığını çöneyen Efgânî'yi buradan çıkarmış ve Osmanlı sınırına bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâhib b. Abbâd, *Risâle fi ahvâlî 'Abdil'azîm el-Hasenî* (Hüseyin Kerîmân, *Rey Bâstân* içinde), Tahran 1345/1966, I, 385-387; Ahmed b. Ali en-Necâşî, *er-Ricâl* (nşr. M. Cevâd en-Nâîfî), Beyrut 1408/1988, s. 65-67; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 151; a.mlf., *er-Ricâl* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülüm), Kum 1381/1961, s. 417, 433; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ'* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülüm), Beyrut, ts. (Dârü'l-edvâ), s. 81; Haydar Bammat, *İslâmiyyetin Manevî ve Kültürel Değerleri* (trc. Bahadır Dülger), Ankara 1963, s. 388; M. Takî Han Hekîm, *Genc-i Dâniş* (nşr. M. Ali Sûtî – Cemşid-i Keyânfer), Tahran 1366 hş., s. 466; Hüseyin Kerîmân, *Rey Bâstân*, Tahran 1371, II/2, s. 415-419; J. Calmard, "Shâh 'Abd al-'Azîm al-Hasanî", *EP*² (İng.), IX, 191-192; İlyas Çelebi, "Sâhib b. Abbâd", *DİA*, XXXV, 514; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), IX, 13858; W. Madelung, "Abd al-'Azîm al-Hasanî", *Elr.*, I, 96-97.

MUSTAFA ÖZ

ŞAH ÂLEM

(شاه عالم)

Ebü'l-Muzaffer Celâlüddin Mîrzâ Abdullah Âlem Alî Cevher (ö. 1221/1806)

Bâbürlü hükümdarı
(1759-1788, 1788-1806).

Sultan II. Âlemgîr Şah'ın büyük oğludur. Adı Mirza Abdullah olup 1168'de (1754) Ali Cevher, 1170'te (1756-57) Şah Âlem unvanlarını aldı. Çocukluk ve gençlik yıllarını babası ile birlikte hapiste geçirdi. Yetenekli bir idareci olarak temayüz eden Şah Âlem